
**Türk Dil Kurumu'na Yayınlanan
«Hekimlik Terimleri Kılavuzu» ile
«Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğü» Üzerinde;**

ELEŞTİRİLER, ÖNERİLER DENEMESİ

Stj. Dr. Süreyya ÜLKER

Geçtiğimiz aylarda Türk Dil Kurumu'nun iki bilimsel alandaki çalışmaları ilk ürünlerini vermiştir. Hekimlik Terimlerini Türkçeleştirme Yarkurulu'nun yıllarca süren çalışmaları sonucu Hekimlik Terimleri Kılavuzu'nun I. bölümü ortaya çıkarılmıştır. Kısa bir süre sonra da Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu'nun Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğü çıkmıştır. Her ikisi de kutlanacak gelişmelerdir.

Bilimsel terimlendirmenin Türkçeleşmesine karşı çıkanların pek çoğu özellikle dirgerlikte (tıp) uluslararası bir terimlendirmenin varlığından söz etmekte. Örnek olarak da İngilizce ve Fransızca'yı göstermekte, Almancayıysa gösterememektedirler. Latinceyle arasındaki ilişki eski Uygur Türkçesiyle bizim Türkçemiz gibi olan Fransızcadaki terimlerin Latinceye uyması doğaldır. İngilizceyse y.y. lar süren Fransız egemenliği döneminde Latincenin büyük ölçüde etkisinde kalıp, Germen kökeninden sapmış bir dildir. Dolayısıyla onun da Latinceye uyması doğaldır. Latineden kökten ayrı bir dil olan Almancadaysa terimlendirmenin bu sözde uluslararası dile uymadığı görülür. Prof. Dr. Sinanoğlu sözlüğünde terimlerin Japoncadaki karşılıklarını vererek bu kuramı bir kez daha çürütmüştür. Bundan 50 yıl önce okullarımızda, uluslararası olduğu öne sürülen, bu terimlerin Osmanlıcası öğretilmekteydi.

Dirgerlik terimleri üzerinde Cumhuriyet döneminde ilk büyük çalışmayı Dr. Şefik İbrahim İşçil ve Ali Ulvi Elöve yapmışlardır. Yıllarca süren bir çalışmadan sonra «Türkçe Hekimlik Terimleri Üzerine Bir Deneme» adlı yapıtlarında açıklamalı olarak oniki bini aşkın terime Türkçe öneriler getirmişlerdir. Aynı yıllarda Dr. Saim Ali Dilemre'nin «Hekimlik Dili Terimleri» adlı yapıtı çıkmıştır. Ayrıca gerek yazdığı kitaplarla gerek sözlükleriyle Ord. Prof. Dr. Zeki Zeren dilgibilim (anatomi) dilimizin babalığını yapmıştır.

Kılavuzun önsözünde her dirgerin ve dilseverin yarkurulun doğal üyesi olduğunun belirtilmesi saygıdeğer bir büyüklük örneğidir. Önerilerin eleştiriye açık tutulması en doğruların bulunması açısından çok önemlidir. Yarkurulun bu açık yürekliliğinden güç alarak öneriler üzerindeki düşüncelerimi yazma yoluna gittim. Söz konusu önerile-

rin eleştirilmesi hiç kimsece kılavuzun ve yıllarca tüketilen emeklerin üzerine düşen bir gölge sayılmamalıdır. Ayrıca Kimya Sözlüğünde geçen ve dirgerlikle ilgisi bulunan terimler üzerinde de durdum ve bunu çalışmamın sonuna ekledim. Terimler kesin biçimini almadan ne denli tartışılrsa yeridir. Benim de önerilerim üzerinde en ufak bir kuşku bulunanların eleştirilerini bekler şimdiden sağol derim.

Sözlerime son verirken acısı yüreklerimizden daha silinmemiş olan Ozan Dr. Ceyhun Atuf Kansu'yu yarlıgamayla anar, Hekimlik Terimlerini Türkçeleştirme Yarkurulunun tüm üyelerini ve Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu'nu yürekten kutlarım.

ABAKTERİELL: Bu terime yapılan öneri *ARINIK*'tır. Söz konusu terim bir ortamın bakterilerden arınık olduğunu göstermektedir. Oysa arınık sözcüğü tek başına bu anlamı vermemektedir. Bir ortam tozdan arınık olabilir ancak buna karşın bakterilerden arınık olmayabilir. Dolayısıyla Türkçede bakterisiz anlamına gelen bir terimi kullanmak daha doğru olur kanısındayım. Bunun için de bakteriye önerilen Türkçe karşılığı tüm mikroorganizmaları bir bütün olarak ele alıp eleştirme gereğini duyuyorum. Kılavuzda mikroorganizma, mikrop ve virüse karşılık önerilmemiştir. Mikroorganizmanın karşılığının *UFAKÖRGENLİK* olmasını öneriyorum. Türkçe Sözlükte örgeçlik sözcüğü organizmanın Türkçesi olarak gösterilmiştir. Mikrop ve virüse sırasıyla İşçil-Elöve'nin önerileri olan *TİNCİK* ve *SİVAŞKI* denmesi yerinde olur kanısındayım. Bakteriye karşılık olarak kılavuzda İşçil-Elöve'nin önerilerinden *ÇOMAKCAN* verilmiştir. Bu terim hem uzundur hem de sonundaki «can» sözcüğü Farsçadır. Oysa İşçil-Elöve aynı kavrama karşılık olarak daha kısa ve kullanışlı *ÇÖPÜK* sözcüğünü de önermişlerdir. Daha uygun olduğu kanısındayım. Bu anlayış içerisinde abakteriyele *ÇÖPÜKSÜZ* demek gerekecektir.

ABCES: Bu terime karşılık olarak önerilen *İRİNŞİŞ* sözcüğünü eleştirirken akne ve püstüle karşılık önerilen *SİVİLCE* ve *ÇİBAN* sözcüklerini bir arada ele almak gerekecektir. Gerek Türkçe Sözlükte gerekse İşçil-Elöve'de apsenin karşılığı olarak *ÇİBAN* verilmiştir. Oky. Sözlüğünde sivilcenin *PÜSTÜL* anlamına geldiği belirtilmiştir. Gerek İşçil-Elöve, gerekse Dilemre aknenin karşılığını *ERGENLİK* (sivilcesi) olarak vermişlerdir. En doğru adlandırmanın da böyle olduğu kanısındayım.

ACETABULUM: Gösterilen karşılık olan *HOKKA ÇUKUR* Zeren'in kullanmış olduğu bir terimdir. Hokka Arapçadır. Söz konusu çukurun biçimini ve başka dilgibilimsel oluşumlara göre büyüklüğünü göz önünde bulundurarak *KÜP ÇUKUR* denmesini öneriyorum.

ACOROMATINE: Önerilen karşılık *ÖNKŞÜZ YAPI*'dır. Söz konusu öneriyi eleştirirken akromatinin karşılığı olan kromatine karşılık önerilen *ÖNK YAPI*'yı da bir arada ele almak istiyorum. Akromatinin karşılığı Oky. Sözlüğünde *RENKSEMEZ ÇEKİRDEK ÖZÜ* olarak verilmiştir. Gerçekten de Latince'deki «in» sondağısı yapıdan çok öge (substans) anlamını taşımaktadır. Öge anlamına geldiğinde İşçil-Elöve bu takımın yerine çoğu kez «öz» sözcüğünü kullanmaktadırlar. Buna göre akromatine *ÖNKŞÜZÖZ* denmesinin daha doğru olacağı kanısındayım. Kromatinin bir eşanlamı *KROMOPLAZMA*'dır. Plazma ögeden daha dar kapsamlı bir terimdir. Dolayısıyla adlandırmaya buradan gitmek daha doğru bir sonuç verir kanısındayım. Kılavuzda kan plazmasına karşılık olarak *KANSU* verilmiştir. Kemal Demiray'ın «Batı Dilleri Sözcüklerine Karşılıklar Kılavuzu»ndaysa *KAN SİVİSİ* denmiştir. Bu ikincisinin daha doğru olduğu inancındayım. Çünkü su duru bir sıvıdır. Oysa plazma duru değildir. İçindeki öğelerin çökmesiyle arta kalan duru sıvıya *KAN SERUMU* denir.

Serum Latince'de *YAYIK AYRANI* anlamına gelmektedir. Bu durumda buna da *KAN AYRANI* demek gerekir. Göze plazmasına da bu anlayış içerisinde *GÖZE SIVISI* demek gerekir. Bunun dışındaki yerlerde plazma terimi yapıcı oluşturucu niteliği ağır basan ve yine çoğu kez sıvı olan bir ögeyi tanımlamaktadır. İşçil-Elöve buna *SUYAŞ* demiştir. Buna göre kromoplazmaya *ÖNKSERSUYAŞ* demek gerekir.

ACINIFORM: KESEÇİKSİ karşılığı gösterilmiştir. Kese Farsçadır. Gerek burada gerekse kılavuzun başka yerlerinde bu sözcüğün kullanıldığı terimleri bu yad sözcük olmaksızın da karşılama olanağı vardır. Asinusa İşçil-Elöve *YUVACIK* demiştir. Buna göre asiniform *YUVACIKSI* olacaktır.

ADENOID: Karşılık olarak BEZEL denmiştir. Bezel sözcüğü beze ilişkin anlamına gelir. *GLANDULER* sözcüğünün Türkçe karşılığıdır. Oysa adenoid beze benzer yapıları, özellikle yutak çaglacığını (tonsilla faringeya) simgelemektedir. Zaten Latince'deki «oid» son takısının Türkçedeki karşılığı genellikle «ı, sı» son takısı olmaktadır. Buna göre adenoidin karşılığının *BEZEMŞİ* olması gerekir.

ADNEXA: Karşılık olarak EKLER sözcüğü verilmiştir. Bunu eleştirirken gerçekte aynı anlamı taşıyan ancak kullanımda daha özgül anlamlar yüklenmiş terimleri de bir arada ele almak gerekir. Bunlar *APPENDAGE* ve *APPENDIX*'tir. Bunlardan *apendix* en geniş anlamlıdır. Kılavuzda yer verilmemiştir. Herhangi bir yerdeki ek oluşumları tanımlamaktadır. Bu deride de olabilir, gözde de olabilir. Zeren'in kitaplarında buna *EKLENİK* denmektedir. Apendiksse daha çok *apendiks vermiformisin* kısaltılmışı olarak kullanılmaktadır. Kılavuzda buna karşılık olarak *EKBAĞIRSAK* öne sürülmüştür. Zeren'in kitaplarındaysa *SOLUCANSI UZANTI* olarak geçmektedir. Bu, Latince kökeninin en doğru karşılığıdır. Almanlar da aynı anlama gelen *WURMFORTSATZ* demektirler. Geçen yıl bu kılavuzun çalışmalarını gözden geçirirken *apendiks*in kısa kullanımına karşılık olarak *TAKI* sözcüğünün önerildiğini görmüş ve pek beğenmişim. Bu da İşçil-Elöve'nin önerileri olan *SOLUCANSI TAKI*'dan alınmıştır. Pek kullanışlı olacağı kanısındayım. Adneksse daha çok gerek erkekte gerekse kadında ana eşey organlarının eklenikleri anlamında kullanılmaktadır. Kamuda buna *TAKIM* denmektedir. Örneğin erkekte başta erbezleri olmak üzere kamış dışında kalan ve onu tümleyen tüm yapılar takımları oluşturur.

AEROPHAGIE: Karşılığında önerilen HAVA YUTMA İşçil-Elöve'den alınmıştır. Arapça hava sözcüğünün Türkçe karşılığı olan *KALIK* bugün Anadolu'da yaşamadığı sanılmakla birlikte Caferoğlu'nun Uygur Türkçesi Sözlüğü, Divan-ı Lügat-it-Türk, Nurullah Ataç'ın yapıtları, İşçil-Elöve ve Oky. Sözlüğünde geçmektedir. Sözcüğün kalmak, kalın, kalm gibi kökteşleri bugün yaşamaktadır. Bu bakımdan öne sürülmesi için hiçbir neden olmadığı kanısındayım. Ayrıca *KALIKYUTARCA* denerekten kavram bileşik bir sözcükle karşılanabilir.

AFEBRİLE: Yapılan öneri ATEŞSİZ'dir. Ateş Farsçadır. İran'da yaşayan Azeriler yüzyıllardır gerek siyasal gerekse ekinşel yönden Fars etkisinde kalmalarına karşın bu sözcüğün Türkçesi olan *odu* kullanılmaktadırlar. Ayrıca Oky. Sözlüğünde sayırlık odunun Türkçe karşılığı olarak *GÖYÜK* verilmiştir. Buna göre *afebrilin* karşılığının *GÖYÜKSÜZ* olması gerekir.

AFFİNİTE: Karşılığında yapılan öneri ÇEKERLİK'tir. Oky. Sözlüğünde karşılığı *İLGİ*, *BAĞ* olarak, Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğünde *İLGİNLİK* olarak verilmiştir. İşçil-Elöve'de *İLGİ*, *YAVUKLUK* olarak verilmiştir. Kavram bir nesnenin başka bir nesneyi kendisine çekmesini değil, kendisinin o nesneye ilgi duyup bağlanması anlamına geldiğinden doğru karşılığın *İLGİ* olduğu kanısındayım.

AGENTS ANTİFİBRİNOLYTIQUES: Yapılan öneri PIHTİTELİ ERİMESİNİ ÖNLEYİCİLER'dir. Burada eleştirmek istediğim *FİBRİN*'e karşılık önerilen *PIHTİTELİ*'dir. Pihti Farsçadır. Türkçesinin ne olması gerektiğini yeri gelince açıklamaya

ELEŞTİRİLER, ÖNERİLER DENEMESİ

çalışacağım. Fibrin Latince'de *TEL* anlamına gelen *FIBRA* sözcüğüyle Türkçede genellikle *ÖZ* sözcüğüyle karşılanan «*IN*» sondağısından oluşmuştur. Almanlar da yine tel özü anlamına gelen *FASERSTOFF* demektedirler. İşçil-Elöve'nin de önerisi *TEL-ÖZÜ*'dür. Daha doğru olduğu kanısındayım.

ALLERGİE: Yapılan öneri *DUYARCA*'dır. Prof. Dr. S. Payzının «Bağışıklık Bilimi» adlı yapıtında allerji anlamına *YADIRCA* kullanılmış, *ALLERGEN*'e *YADIRGATKAN*, *REAGIN*'eysse *DUYARLATKAN* denmiştir. Burada allergene yapılan öneriyse *DUYARGAN*'dır. Allerji Latince'de *YAD* anlamına gelen *ALLOS* ve *İŞ* anlamına gelen *ERCON* sözcüklerinden oluşmuştur. Ayrıca allerji hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın yad bir ögeye ya da kimseye karşı gösterilen bir tepkiyi tanımlar. Oysa duyarca bu anlamı vermekten uzaktır. Ayrıca allergene duyarğan deyince reagine uygun bir karşılık kalmamaktadır. Buna göre allerjiye *YADIRCA*, allergene *YADIRGAN*, reagine *DUYARGAN* denmesinden yanayım. Yine çok güzel bir buluş olan duyarca sözcüğü de anlamı kaydırılarak yine bir tür aşım duygunluk tepkimesi olan *İDİYOSENKRAZİ*'nin karşılığı olarak öne sürülebilir.

AMASTİE: Yapılan öneri *MEME YOKLUĞU*'dur. Meme sözcüğüne 16. y.y.dan önceki Türkçe yapıtlarda düğelinmemektedir. Büyük bir olasılıkla dilimize Farsçadan geçmiştir. Latincesi de *MAMMA*'dır. Tüm sözlüklerimizde var olan Türkçesiye *EMCEK*'tir. Buna göre *EMCEK YOKLUĞU* demek gerekir.

AMBULANCE: Verilen karşılık *CANKURTARAN*'dır. Canın Farsça olduğunu daha önce belirtmiştim. Bunun yerine *DİRİMKURTARAN* denebilir.

AMELİYAT: Yapılan öneri *İŞLEMCE*'dir. Ayrıca *OPERATION* başlığı altında eşanlamlı olan bu kavrama *DIRİ AÇIMI* denmesi de önerilmiştir. İngilizcede gerek ameliyata gerekse bunu konu edinmiş bir bilim dalı olan cerrahiye *SURGERY* denmektedir. İşlemce sözcüğü bu iki kavramı kapsayacak nitelikte değildir. *İŞLEY* sözcüğünün bu işi yüklenebileceği kanısındayım. Gerçekte güzel bir buluş olan işlemce sözcüğününse anlamı kaydırılarak *MANEVRA* anlamına kullanılabilir.

AMYGDALE: Verilen karşılık *BADEMÇİK*'tir. Gerçekte bu terim *BADEM* anlamına gelmekte ve bademciklerin yanısıra badem biçiminde başka oluşumları da kapsamaktadır. Bunların başında Zeren'in kitaplarında *BADEMSİ CİSİM* olarak geçen *CORPUS AMYGDALOIDEUM* gelmektedir. Badem Farsçadır. Bu oluşumlara da biçimlerinin bademi andırmasından dolayı bu ad verilmiştir. Dolayısıyla bademe benzer başka bir Türkçe nesne adı bu sözcük yerine kullanılabilir. Badem denince usumuza hiç kuşkusuz onun ham biçimi olan çağla gelir. Cisim de Türkçe değildir. Bu kılavuzda kimi yerlerde *YAPI* sözcüğüyle yerinin doldurulmasına çalışılmıştır. Oysa Türkçe Sözlükte cismin Türkçe karşılığının *ÖZDEK* olduğu açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla corpus amygdaloideuma *ÇAĞLAMSI ÖZDEK*, bademciğeyse *ÇAĞLACIK* denebilir.

AMYLOİDOSE: Önerilen karşılık *AKUNLAŞMA*'dır. Terim Latince'de nişasta anlamına gelen *AMYLUM*'dan türemiştir. Farsça nişastanın Türkçe karşılığının *UN-ÖZÜ* olduğu Tarama Sözlüğünde belirtilmiştir. *AMYLOID UNÖZÜMSÜ* anlamına gelmektedir. Gerçekten de söz konusu sayrılıkta görünüşte unözünü andıran ancak yapıcı onunla hiçbir ilgisi olmayan bir öge biriktirmektedir. Akunlaşma terimi gerçek anlamdan uzak olmasının yanısıra bir tür un olan *BEYAZ UN*'la karıştırılabilir. Amyloidozise bu anlayış içerisinde *UNÖZERÇE* denebilir.

ANAPHYLAXİE: Önerilen karşılık *TEZDUYARCA*'dır. Duyarca burada allerji anlamında kullanılmıştır. Yukarıda allerjinin karşılığının yadurca olması gerektiğini açıklamıştım. Ayrıca tez Farsça bir sözcüktür. Burada, oluşan allerjinin birdenbire, gürültülü bir biçimde ortaya çıkışını göz önüne alarak bu tür durumlarda Türkçede

çok kullanılan *YILDIRIM* sözcüğüne başvurarak *YILDIRIMYADIRCA* demek doğru olur kanısındayım.

ANATOMIE: Önerilen karşılık *YAPIBİLİM*'dir. Anatomi Latince'de teşrih sanatı anlamına gelmektedir. Osmanlıcası da *TEŞRİH*'tir. Teşrihin Türkçesini İşçil-Elöve *DİLGİ* olarak vermişlerdir. Dilmekten gelmektedir. Geçen yıl bu kılavuzun çalışmalarını gözden geçirirken bir bilim dalı olarak anatomiye *DİLGİBİLİM* dendiğini görmüş ve pek beğenmiştim. Hiçbir dilde bu kavram yapıbilim anlamına gelen bir terimle karşılanmamıştır. Bu özünden yanlış olduğu gibi mühendislikle ilgili bir terimmiş izlenimini uyandırmaktadır. Ayrıca başta Türkçe Sözlük olmak üzere birçok sözlüklere de biçimbilimin eşanlamlısı olarak girmiştir.

ANESTHESİE: Bulunan karşılıklar *DUYU YİTİMİ* ve *UYUŞTURUM*'dur. Birincisine diyecek birşey yoktur. Ancak uyuşturma sözcüğü *NARCOZ*'a karşılık olarak önerilen *UYUŞTURU* sözcüğüyle kolaylıkla karşıabilir. Ayrıca ülkemizde *NARKOTİK* anlamına yıllardır *UYUŞTURUCU* sözcüğü kullanılmaktadır. Dolayısıyla uyuşturmaya ilgili sözcükler narkoz ve türevlerine ayrılmalıdır. *ESTEZİ* Latince'de *DUYU* anlamına gelmektedir. Başında da bir olumsuzluk eki vardır. Özleştirme Kılavuzunda anesteziye karşılık olarak önerilen terimlerden biri *DUYUMSUZLAŞTIRMA*'dır. Bunun *DESENSİBİLİZASYON* anlamına gelen *DUYARSIZLAŞTIRMA*'yla karışması da söz konusu değildir. Bu durumda *ANESTEZYOLOJİ*'ye *DUYUMSUZLAŞTIRMA DİRGERLİĞİ* demek gerekir.

ANEURYSMA: Önerilen karşılık *TORBALAŞIM*'dir. Söz konusu kavram ister yalnızca bir atardamarı isterse eşliğinde bir toplardamarı da tutsun, atım veren bir şeyi tanımlamaktadır. Gerçekte yerel bir genişleme olmasına karşın dışardan ur sanısı vermektedir. Almandada *ATARDAMAR URU* anlamına gelen *SCHLAGADERGESCHWULST* denmektedir. İşçi-Elöve'nin önerilerinden biri de *DAMAR URU*'dur. En doğru karşılığın *ATAR UR* olacağı kanısındayım. Ayrıca İşçi-Elöve'nin deniz anasına örnekseyerek yaptıkları başka bir öneri olan *KAN ANASI* da öne sürülmeye değer.

ANGEITE: Önerilen karşılık *DAMAR YANGISI*'dir. Burada Latince'de «*ITIS*» sontakısıyla biten ve bir yerdeki yaygın bir yangıyı tanımlayan kavramların Türkçe karşılıklarını bulurken izlenen yöntemi eleştireceğim. Sontakılar açısından pek varlıklı bir dil olmayıp daha çok bileşik sözcüklerle kavramların karşılandığı bir dil olan Almandada bu kılavuzda önerildiği gibi «*itis*» sontakılarıyla biten tüm Latince kavramlar yangı anlamına gelen *ENTZÜNDUNG* sözcüğüyle karşılanmıştır. Ancak sontakılar açısından pek varlıklı bir dil olan Türkçede bu yola başvurmanın gerekli olduğu inancında olmadığım gibi bunun doğru da olmadığını kanısındayım. Çünkü başta da belirttiğim üzere «*itis*» sontakısı yaygın yangılar için kullanılmaktadır. Dolayısıyla yerel yangılar için geçerli değildir. Örneğin bir deri çıbamı bir deri yangısıdır ancak kesinlikle bir dermatitis değildir. Latinceyle Türkçeyi en iyi bağdaştıran dilci olduğu söylenen Dilemre belki de bilinçsizce «*itis*» sontakısını «*CE, CA*» sontakısıyla karşılamış, örneğin *ENTEROKOLİT*'e *İNCE KALIN BAĞIRSAKÇA, MENENJİT*'e *ZARACA* demiştir. Belki de bilinçsizce diyorum, çünkü kimi yerde kendisi de bu kuralın dışına çıkmış örneğin bu anlayışa göre *NEFRİT*'e *BÖBREKÇE* demesi gerekirken söz konusu terimi *NEFROZ* anlamına kullanmıştır. Bu kılavuzda «*ce, ca*» sontakısının gelişigüzel kullanıldığı görülmektedir. Bir örgeni tanımlamayan, dolayısıyla yaygın bir yangısı söz konusu olmayan kavramlar için bu eleştirilemez. Örneğin ben de yukarıda aerofajiye karşılık olarak kalıkyutarca denmesini önerdim. Ancak örgenleri tanımlayan terimlerde «*ce, ca*» son takısının Dilemre'nin önerisinin genelleştirilmesiyle Latince'deki «*itis*» sontakısını karşılamasının en usçu yol olduğu kanısındayım. Buna göre kılavuzda geçen bu tür kavramların karşılıkları şöyle ola-

ELEŞTİRİLER, ÖNERİLER DENEMESİ

caktır : ANGEİTE: DAMARCA, ANNEKSİT: TAKIMCA, APANDİSİT: TAKICA, ARTERİT: ATARCA (Dilemre), ARTİRT: OYNAKÇA (İşçil-Elöve), BRONŞİT: SOLUMANCA, BRONŞİYOLİT: SOLUMANCİKÇA, BURSİTİS: SÖLLÜKÇE (Dilemre), BLEFARİT: GÖZKAPAKÇA, KOLANJİT: ÖTDAMARCA, KOLESİSİT: ÖTLÜKÇE, KORÖİDİT: DAMARKATÇA, KOLİT: İÇEĞİÇE, DAKRİYOSİSİT: GÖZYAŞI DAĞARCASI, DERMATİT: DERİÇE, DİVERTİKÜLİT: ÇIKMAZCA, ENSEFALİT: TÜMİMİKÇE, ENSEFALOMİYELİT: İMİKİLİKÇE, ENDOKARDİT: İÇYÜREKÇE, ENDOSERVİSİT: İÇBOYUNCA, ENTERİT: BAĞIRSAKÇA, GASTRİT: KURSAKÇA, GLOMERULONEFRİT: YUMACIK - BÖBREKÇE, KARDİT: YÜREKÇE, OSTEİT: KEMİKÇE, OSTEOMİYELİT: İLİKKEMİKÇE, KANKARDİT: TÜMYÜREKÇE, PERİARTERİT: ÇEVREATARCA, PERİARTRİT: ÇEVREOYNAKÇA, PERİKARDİT: DIŞYÜREKÇE, PERİOSİSİT: DIŞKEMİKÇE, FİLEBİT: TOP-LARCA, PAROTİT: ALTKULAKÇA, PROKTİT: GÖDENCE, RETİNİT: AĞDOKUCA, SİNÜZİT: SİNEZCE, SİSİTİT: KAVUKÇA.

ANGİOPATHİE: Önerilen karşılık DAMARCA'dır. Yukarıda yapılan açıklamaya göre damarca angiiisin karşılığı olmaktadır. PATHOS Yunancada SAYRILIK anlamına gelmektedir. Bu durumda anjiyopati damar sayrılığın anlamına gelmektedir. Ancak her damar sayrılığın da bir anjiyopati değildir. Yani «pathie» son takısı bu tür kullanımlarda özel bir anlam kazanmıştır. Almandaca da bunun karşılığında sayrılığın en bilinen karşılığı olan KRANKHEİT değil LEİDEN kullanılmaktadır. Bu durumda yapılacak iş Türkçede yine sayrılık anlamına gelen başka bir sözcük bulmaktır. Oky. Sözlüğünde ÇÖR sözcüğünün sayrılık anlamına geldiği yazılıdır. Sözcüğün değişik bir söylenişi olan ÇÖR'ün Tarama Sözlüğünde İLLET anlamına geldiği belirtilmiş ve kaynak olarak da Evliya Çelebi gösterilmiştir. ÇORLU ilçesi de adını buradan almıştır. Kamuda ÇOR, ÇÖR; ÇUR biçiminde kullanılan sözcük ÇÖREKOTU (gerçekte ÇÖROTU), ÇÜRÜK gibi yaygın olarak kullanılan sözcüklerin de yapısında yaşamaktadır. Bu durumda kılavuzda geçen bu tür kavramlar şöyle karşılanacaktır: ANJİYOPATİ: DAMAR ÇÖRÜ, KARDİYOPATİ: YÜREK ÇÖRÜ, ARERYOPATİ: ATARDAMAR ÇÖRÜ, NÖROPATİ: SİNİR ÇÖRÜ, OSTEOPATİ: KEMİK ÇÖRÜ, RETİNOPATİ: AĞDOKU ÇÖRÜ.

ANGİOSARCOME: Yapılan öneri DAMAR KÖTÜCÜL URU'dur. Kötücül ur MALGN TUMOR'un Türkçe karşılığıdır. Oysa sarkom terimi daha dar kapsamlı olup yalnızca bağ dokusundan çıkak alan kötücül bir uru tanımlamaktadır. İşçil-Elöve kamuda buna SALKIN dendiğini belirtmişlerdir.

ANGİOSPASME: Yapılan öneri DAMAR KASINCI'dır. Yapılacak eleştiri spazm sözcüğünün buradaki karşılığı üzerinde olacaktır. Spazmın iki anlamı vardır. 1. KRAMP'la eşanlamlı olup Türkçede KASINÇ sözcüğüyle karşılanması doğrudur. 2. siyşe düz kaslarda oluşan sayrıl bir hüzülmeyi tanımlar ki burada da o anlamı taşımaktadır. Dilemre buna KISINCA demiştir. Buna göre anjiyospazm DAMAR KISINCASI, KARDİYOSPZM: KURSAK AĞZI KISINCASI, PİLOROSPZM: KURSAK KAPISI KISINCASI olmalıdır.

ANOREXIA NERVOSA: Yapılan öneri YİYESİZLİK SAYRILIĞI'dır. Söz konusu terimin Latincedeki eşanlamlıları APEPSİYA NERVOZA'yla HİSTERİK APEPSİ'dir. Burada önce apepsinin karşılığı üzerinde durmak gerekiyor. İşçil-Elöve'de SİNDİRİMSİZLİK olarak geçmektedir. Oysa bu kılavuzda bu terim DİSPEPSİ'ye karşılık olarak önerilmiştir. Dilemre Latincedeki «dys» öntakısı yoz sözcüğüyle karşılamıştır. Örneğin DİSTROFİ'ye YOZBESİÇE demiştir. Bu, söz konusu durumların çoğuna uygulanabilip dispepsiye YOZSİNDİRCE, DİSFAJİ'ye YOZYUTARCA, DİSTONİ'ye YOZGERİMCE, DİSÜRİ'ye YOZİŞEMCE denebilir. Bu durumda apepsiye yetmezlik, görmezlik gibi terimler örneksenerek sindirimsizlik yerine SİNDİRMEZLİK

demek daha doğru olur. Böylece söz konusu kavramı üç ayrı yönden tanımlayan üç Latince terime karşılık üç Türkçe terim öne sürülüp *SİNİRSEL YİYESİZLİK*, *SİNİRSEL SİNDİRMEZLİK*, *DÖNÜŞÜMCEL SİNDİRMEZLİK* denebilir.

ANOXIE: Karşılığı *OKSİJENSİZLİK* olarak verilmiştir. Oksijene Türkçe karşılık bulma yoluna gidilmemiştir. Latince *EKŞİ* anlamına gelen *OKSİ*yle *YAPKAN* olarak Türkçede karşılanabilecek *JEN* sontakısından oluşan terimin aşağı yukarı bütün dillerde ulusal bir karşılığı vardır. Almancada *EKŞİÖZ* olarak dilimize çevrilebilen *SAUERSTOFF* denmektedir. Osmanlıcası *EKŞİT DOÇURAN* anlamına gelen *MÜVELLİDÜLHUMUZA*'dır. Türk Dili Dergisinin eski sayılarından birinde ögenin başka bir özelliğinden yola çıkılarak *PASEDER* dendiğini görmüştüm. Bunu daha anlaşılır bir duruma sokarak oksijene Türkçede *PASLATKI* denmesini öneriyorum.

ANTHROPOMETRIE: Verilen karşılık *İNSANÖLÇÜM*'dür. İnsan Türkçe değildir. Türkçesi Caferoğlu'nun Eski Uygur Türkçesi Sözlüğüyle Divan-ı Lügat-it-Türk'te *YALANGUK* olarak verilmiştir. İşçil-Elöve bunun bugünkü söyleminin *YALNIK* olması gerektiğini belirtmişlerdir. *YALNIZ*, *YALIN*, *YALINÇ* gibi birçok köktaşeri dilimizde yaygın olarak yaşayan bu sözcüğün diriltilebileceği inancındayım.

ANTIBIOTIQUE: Yapılan öneri *DİRİCİKİRAN*'dır. Terim Latince *DİRİM* anlamına gelen *BIOS*'la Türkçede *KİRAN* sözcüğüyle karşılanabilecek *ANTI* -cüklerinden oluşmaktadır. Geçen yıl bu kılavuzun çalışmalarına göz gezdirirken *DİRİKİRAN* dendiğini görüp pek beğenmiştim. Gerek söylenmesi daha kolay olan, gerek gerçek anlamına çok daha yakın olan bu terimin tutunmasının daha kolay olacağı kanısındayım.

ANTI-CORPS: Yapılan öneri *KARŞITTEN*'dir. Farsça *TEN* sözcüğü vücut anlamına *CORPS* sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Oysa *corps* burada vücut değil cisim anlamına gelmektedir. Cismin Türkçesinin *ÖZDEK* olduğunu daha önce belirtmiştim. Söz uyumunu da göz önünde bulundurarak bu kavramın *KARŞİN-ÖZDEK* terimiyle karşılanmasının daha doğru olacağı inancındayım. Ancak Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğünde Almancası *ANTİSTOFF* olan bir kavramın karşılığı olarak verilen *KARŞİTÖZDEK*'le karışabileceği öne sürülebilirse de Almancadaki *STOFF* sözcüğünün Türkçede genellikle *ÖZ* sontakısıyla karşılandığını daha önce söylediğimden yine söz uyumunu da göz önünde bulundurarak buna *KARŞİNÖZ* denmesi gerektiği ortaya çıkar.

ANTİHİSTAMİNİQUE: Bulunan karşılık *HİSTAMİN KARŞITI*'dir. Yani histamine Türkçe karşılık bulunmamıştır. Terim *DOKU* anlamına gelen *HİSTO* ve *AMİN* sözcüklerinin bileşmesinden oluşmuştur. *DOKU AMİNİ* anlamına gelmektedir. Amin sözcüğünün Türkçe karşılığını bulmak için yola Farsçası *NIŞADIR* olan *AMONYUM KLOORÜR*'den çıkmak gerekir. Nişadırın Türkçesi Caferoğlu'nun Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü ve Divan-ı Lügat-it-Türk'te *ÇATIR* olarak verilmiştir. Türkçenin en önemli kökenbilimsel sözlüklerinden Clausenda sözcüğün bugün Anadolu'da *ÇADIRUŞAĞI* biçiminde Latincesi *DOREMA AMMONIACUM* adlı bitkiye verilen adda ve külsüt (alkali) anlamına gelen *ÇITIR* sözcüğünde yaşadığı bildirilmektedir. Gerek Türkçe Sözlük gerekse Derleme Sözlükleri bu bilgileri doğrulamaktadır. Çatır sözcüğü nişadırın Türkçesi olarak benimsendikte *AMONYAK*'ın üç değişik anlamı *ÇATİRÖZÜ*, *ÇADIRUŞAĞI BALSIRASI* (İşçil-Elöve) ve *ÇATIR SUYU* terimleriyle karşılanacaktır. Bu durumda *AMONYUM*'a *ÇATIRAN*, *AMİN*'eysse *ÇATIRMIK* denmesini öneriyorum. Sonuçta histaminin Türkçesi bu anlayışa göre *DOKU ÇATIRMIĞI* olur.

ANTISEPSIE: Önerilen karşılık *ARITIM*'dir. Yukarıda abakteriyele karşılık olarak önerilen arınığı eleştirirken öne sürdüğüm gerekçeler burada da geçerlidir. Gerçekte *ÇÜRÜME* anlamına gelen *SEPSIE* sözcüğü terim olarak yaygın bir bulaş tanımlamaktadır. *KAN SEPSİSİ* anlamına gelen *SEPTİSEMİ*'ye Dilemre *İÇSEKAN*

ELEŞTİRİLER, ÖNERİLER DENEMESİ

demıştır. Esalakbilim Sözlüğünde bir sepsis olan sıtmanın eşanlamlısı olarak *BATAKLİK İÇEZİ* verilmiştir. Bu durumda sepsisin Türkçe karşılığının *İÇEZ* olması gerektiği, septisemiyeyse *KAN İÇEZİ* denmesi gerektiği ortaya çıkar. Böylece anti-sepsiye *İÇEZKİRİM* denmesi gerektiği ortaya çıkmakta, kılavuzda karşılığı *ARITKAN* olarak verilen *ANTİSEPTİK*'e ise *İÇEZKİRAN* denmesi gerekir.

AORTA: Verilen karşılık *ANA ATARDAMAR*'dır. Yanlış denemez. Ancak kullanışlı olmadığı da açıktır. Çok kimse aorta gibi tek sözcüklü bir terim yerine üç sözcüklü bir terime kolay kolay dilini alıştıramaz. Kazak Türkçesinde aortaya *KOLKA* denmektedir. Kullanılabileceği kimsındayım.

APLASİE: Önerilen karşılık *GELİŞMEZLİK*'tir. Bunu eleştirirken aplaziye çok yakın bir terim olan *AGNEZİS*'i de göz önünde bulundurmak ve *PLAZİ* sontakısının anlamına inmek gerekir. Bu takı göze çoğuşuyla özgün bir gelişmeye ilişkin bilgi verir. Gelişmeden daha dar kapsamlıdır. Örneğin kas gelişmesi derken bir hipertrofi değil bir hipertrofi söz konusudur. Dilemre plazi sontakısı Türkçe *ÜSME* sözcüğüyle karşılayıp *HİPERPLAZİ*'ye *ÜSMECE* demıştır. Bu durumda *HİPOPLAZİ*'ye *ÜSME GERİLİĞİ*, *ANAPLAZİ*'ye *GERİÜSME*, *APLAZİ*'ye de *ÜSMEZLİK* demek gerekir. Agenezise de *OLUŞMAZLIK* denmesi gerekir.

APOPHYSE: Yapılan öneri *KEMİKBAŞI*'dır. Apofiz kemiklerdeki çeşitli sivri çıkıntılara verilen genel bir addir. Bu yerler özellikle kaslara tutamak görevi görmektedirler. Zeren'in okuşlarında (kitap) *SİVRİM* olarak geçmektedir. Ayrıca uzun kemiklerde Latince *CAPUT* olarak geçip Türkçe karşılığı *BAŞ* olan önemli bir bölüm de vardır. Örneğin *CAPUT FEMORIS UYLUK KEMİĞİ BAŞI*'dır. Bu kavramına apofizle bir ilgisi yoktur.

Ancak Türk Dili Dergisi'nin Ekim 1978 325. sayısında Zeren'in 1960 öncesi okuşlarında bile apofiz anlamına gelmek üzere kullanılan sivrim sözcüğü koniye karşılık olarak önerilmiştir. Konik oluşumların Türkçedeki en yaygın karşılığı *OVAL* anlamına gelen *SÖBE* sözcüğünün bir törevi olan *SÖBELEK* sözcüğüdür. Buna dayanarak *KONİ*'ye *SÖBÜL* denebilir. Böylelikle sivrimin anlamının kaydırılmasına gerek kalmaz.

ARYTHMİE: Önerilen karşılık *ATIM DÜZENSİZLİĞİ*'dir. Ritmin Türkçesi Türkçe Sözlükte *DÜZÜN* olarak verilmiştir. Aritminin daha doğru olan bir eşanlamlısı *DİSRİTMİ*'dir. Dilemre'nin «dys» öntakısı «yoz» sözcüğüyle karşıladığını söylemişim. Buna göre bunun Türkçesi *YOZDÜZÜNCE* olmalıdır.

ASCOMYCETES: Önerilen karşılık *KESEMANTARLAR*'dır. Yukarıda kesenin Farsça olup bu kılavuzdaki tüm kullamlarının Türkçe başka sözcüklerle karşılanabileceğini söylemişim. *ASKOS* Latince *ÇANTA* demektir. Ayrıca mantar da Rumcadır. Türkçesi Söz Derleme Dergisinde *YERYARAN* olarak verilmiştir. Dolayısıyla buna *ÇANTALI YERYARANLAR* demek daha doğru olur kimsındayım.

ASEPSİE: Önerilen karşılık *BULAŞKIRIM*'dır. Sepsisin Türkçesinin iğez olduğunu yukarıda söylemişim. Buna göre asepsi *İÇEKSİZLİK*, *İÇERSİZLEŞTİRME*, *İÇEKSİZLEŞTİRİM* olmalıdır.

ATAXİE: Yapılan öneri *DENGESİZ YÜRÜME*'dir. Yunancada ataksi *DÜZENSİZLİK* anlamını taşımakta olup kasal eylemlerin düzensizliğini tanımlamaktadır. Birçok türleri vardır. Bir bölümünde olaya bacak kaslarının da katılmasıyla dengesiz yürümenin varlığı söz konusudur. Ancak bu terim olayın tüm niteliklerini kapsamadığı gibi dengesiz yürümenin var olmadığı ataksi türleri de vardır. Örneğin göz ataksisi denen nistagmus böyledir. İşçil-Elöve'de ataksinin karşılığı *SARSAKLİK* olarak verilmiştir. Daha uygun düştüğü kimsındayım.

ATHEROME: Yapılan öneri *YAĞ YUMRUSU*'dur. Terimin çevirisi yapılacak olursa *BULAMAÇSI UR* denmesi gerekir. Ancak gerçekten de burada biriken bula-

maçısı öge başın olarak yağdan oluşmuştur. Bu yaklaşım doğrudur. Gerçekten de oluşum ur adını taşımasına karşın bir ur değildir. Kullanımda *ATEROM PLAĞI* olarak geçmektedir. Plağın Türkçesi *PUL*'dur. Dolayısıyla *YAĞ PULU* demek daha doğru olur kanısındayım.

ATONIE: Verilen karşılık *GERGİ YİTİRİMİ*'dir. Oysa tonusun Türkçesi tüm sözlüklerde *GERİM* olarak geçmektedir. Kaldı ki Türkçe Sözlükte gerginin perde, bir yeri germeye yarar araç olduğu da yazılıdır. Dolayısıyla gerim yitimi demek gerekir.

ATRIUM: Verilen karşılık *KULAKÇIK*'tır. Oysa kulakçık atriumun ancak bir bölümüdür. Almancada atriuma *ÖN AVLU* anlamına gelen *VORHOF* denmektedir. İşçil-Elöve'nin *VESTIBULUM* için yaptıkları önerilerden birisi *GİRİT*'tir. Bu sözcük bu kılavuzda *SINUS* için yapılan üç öneriden birini oluşturmaktadır. Oysa İşçil Türkçede gömüt anlamına gelip Yunus Emre'de çok geçen, *SİNMEK*, *SİNDİRİM*, *SİNİB*, *SİNİ*, *SİNEK* gibi birçok köktaşları yaygın olarak kullanılan *SİN* sözcüğünden yola çıkarak sinusa *SİNEZ* ya da *SİNÜZ* denmesini önermektedir. Bunlardan *SİNEZ* sözcüğünün sinusun tüm anlamlarını karşılayacak güfte olduğu kanısındayım. Vestibulumaysa yine İşçil-Elöve'nin önerilerinden olan *DALİZ* sözcüğü tutunmuş olup yıllardır tüm sözlüklere girmiştir. Dolayısıyla *GİRİT* sözcüğünün atrium kavramını tümüyle karşılayabileceği kanısındayım.

BACILLUS: Yapılan öneri *ÇOMAKSI MİNİCAN*'dır. İşçil-Elöve gerek Anadolu'da gerek Rumeli'nde ilboy (halk) arasında basile *DİRİKİL* dendiğini yazmaktadır. Bence de bu uygundur.

BACTERIOPHAGE: *ÇOMAKCAN YİYEN* denmiştir. Bakteriye *ÇÖPÜK* demenin daha uygun olacağını yukarıda açıklamıştım. Faj ise gereğinde tek başına da bir tür gözeyi tanımlayan bir terimdir. Bu durumda *YİYEN* sözcüğünün yetersiz kalacağı açıktır. Faja *YUTKAN*, bakteryofaja *ÇÖPÜKYUTKAN* denmesinin daha uygun olacağı kanısındayım.

BASE: Yapılan öneri *TUZUL*'dur. Terimin iki anlamı vardır. I —) Bir ekşitle birleşince tuzla su oluşturan bir öge anlamına gelmektedir. Buna tuzul demek doğru değildir. Çünkü kumul, buzul gibi benzerleriyle örneksenecek olursa tuzlardan oluşmuş bir tepe anlamı çıkarılmaktadır. İşçil-Elöve buna *TABAN* demişlerdir. Doğru olduğu kanısındayım. Türkçesi *TABANSAL* olan *BAZAL*'le karışmamak üzere *BAZİÇ*'e de *TABANIL* denmelidir. *KUMUL*'la *KUMSAL* nasıl ki karışmıyorlarsa bunların da karışmayacakları inancındayım. Bazın ikinci anlamı alkalidir. Ekşitin karşıtı olan ögeleri kapsayan bu kavram adını bulunduğu ortamı çalartmasından (kül renge çevirmesinden) almıştır. Oky. Sözlüğünde alkaleli toprağın Türkçesi külsü toprak olarak verilmiştir. Ekşit terimiyle bir bütünlük oluşturma için buna *KÜLSÜT* depmesini öneriyorum. Bu durumda *ALKALEN*'in Türkçesi *KÜLSÜ* olmaktadır. Bu arada kül sözcüğünün türevleriyle karşılanması gereken tüm terimleri bir bütün olarak ele alıp önerilerimi sunuyorum: *POTASYUM (KALYUM)*: *KÜLÜT*, *POTASH (KALİ)*: *KÜLMÜK*, *SODYUM (NATRİYUM)*: *KÜLERTİÖZÜ*, *NATRON (NaHCO₃)*: *KÜLERTİ*, *POTAS (KAUSTİK POTASH)* (*POTASYUM HİDROKSİT*) : *YAKICI KÜLMÜK*, *KAUSTİK SODA (NaOH)*: *YAKICI KÜLLÜ SU*, *SODA (SODYUM KARBONAT)*: *KÜLERMİK*, *SODA (KARBONİK ASİTLİ SU)*: *KÜLERMİK SUYU*, *LAUGE*: *KÜLLÜ SU* (Sözcüklerde var.)